

ŽENA U CKRVENIM DOKUMENTIMA DO IVANA PAVLA II

DR. NIKOLA DOGAN

»Činjenica je da u strukturama Crkve, barem ako je riječ o hijerarhijskim strukturama, žene nisu prisutne. Danas mnogi teolozi postavljaju sebi pitanje kako to da temeljna poruka Novoga, pa i Staroga zavjeta, koja govori o jednakosti muškarca i žene pred Bogom, nije ostvarena u crkvenim strukturama? Na to pitanje dati odgovor nije jednostavno«. ¹ Citirane riječi su misli jedne od naših aktivnih žena-laika u Crkvi, koja puno piše i razmišlja o mjestu i ulozi žene u društvu i u Crkvi.

Žena u životu Crkve – tema o kojoj se, tako se ponekad čini, ne diskutira ili ako se već o njoj i raspravlja čini se to nedovoljno ozbiljno i odgovorno. Da li žena ima svoje mjesto u životu Crkve, da li je to mjesto tipično »žensko« ili je žena samo imitacija muškog kršćanstva? Pitanja su mnogobrojna, a odgovori ne baš svaki put sasvim jasni. Zato je potrebno pogledati u dokumente Crkve i tamo potražiti barem neke odgovore na postavljena pitanja.

Cilj ovog referata je istraživanje crkvenih dokumenata i poimanja žene u njima. Rad se ograničava na novije vrijeme – od drugog svjetskog rata do Ivana Pavla II.

Poslijeratno vrijeme označeno je pontifikatom pape Pija XII. Iz njegovih govora, specifičnih za ono vrijeme, nastojimo dobiti sliku žene koju tadašnja Crkva o njoj ima.

Enciklika pape Ivana XXIII. »Pacem in terris« imala je vrlo snažnog odjeka u cijeloj crkvenoj, ali i u općedruštvenoj javnosti. Na temelju tog dokumenta istražujemo osnovne elemente govora o ženi.

Drugi vatikanski sabor označio je naše stoljeće željom za obnovu u Crkvi. U današnje vrijeme njegovi su dokumenti putokaz za Crkvu sutrašnjice. Zato istražujemo te dokumente i u vezi s govorom o ženi.

Od svih saborskih dokumenata o ženi najzaokruženije govori pastoralna konstitucija »Gaudium et spes«. Drugi dokumenti, kao što su »Lumen gentium« i »Apostolicam actuacitatem« o ženi govore u svjetlu teologije katoličkog laikata. Nijedan od ovih dokumenata ne ulazi temeljitije u biblijsku analizu

1 Lj. Matković-Vlašić, *Žena u crkvenim strukturama jučer i danas*, u: Crkva u svijetu (CuS) 2 1977, 133.

govora o ženi. Zato želimo na neke nedorečenosti upozoriti i ponešto još razjasniti.

Vrijeme poslije Sabora jest vrijeme oživotvorenja zaključaka, dokumenata i planova. U tom razdoblju analiziramo teologiju žene u nauku pape Pavla VI. On će ovdje učiniti korak dalje u odnosu na ono što je o ženi rekao i sam Drugi vatikanski sabor. Ipak, ni Pavao VI. neće dovesti teologiju žene do njezine cjelovitosti.

U zaključku naglašavamo da se govor o ženi u Crkvi i u crkvenim dokumentima sporo razvijao, a ponekad ga se ne može lako ni uočiti. Taj je govor često siromašan dokumentima, a vrlo često je monoton i tematski nezainteresiran. Moramo naglasiti da novije vrijeme u Crkvi uočava propuste u pravom govoru o ženi, o njezinoj ulozi u životu Crkve i društva, kao i o pravima i dostojanstvu žene danas.

1. PONTIFIKAT PAPE PIJA XII. I TEOLOGIJA ŽENE

Izborom kardinala Eugenija Pacelli za papu na stolicu rimskih biskupa došao je poslije dužeg vremena jedan pravi Rimljanin. Bio je to vrlo obrazovan, diplomatski iskusan i pobožan muž, koji je sve svoje darove znanja i umijeća stavio u službu Crkve Kristove. Vrijeme njegova pontifikata pada u doba drugog svjetskog rata. Razdoblje svjetske katastrofe očitovat će se i u njegovu pontifikatu. Jedva da je završila kataklizma nacionalsocijalizma, a već se na horizontu pojavio boljševički ateizam u svim svojim izdanjima. Sve je to nasljednik na Petrovoj stolici morao proživjeti. Ali taj »asketski aristokrat« oko kojega je izrečeno mnogo sudova, znao je procijeniti vrijeme i okolnosti u kojima se nalazio.²

Tražeci u njegovim riječima pravo mjesto za ženu u Crkvi moramo se zadržati na nekim od njegovih javnih nastupa. Važno mjesto u tom kontekstu ima njegov govor delegatima udruženja talijanskih žena – 21. listopada 1945. godine. Znakovit je i njegov govor svjetskom savezu katoličkih ženskih organizacija od 24. travnja 1952. K tom pribrajamo i njegov govor sudionicima četrnaestoga međunarodnog kongresa svjetskog saveza katoličkih ženskih organizacija od 29. studenog 1957. godine.

Započnimo analizom najranijeg dokumenta u kojemu papa Pijo XII. tumači ulogu i mjesto žene u Crkvi. Napomenimo još jednom da je govor održan neposredno po završetku drugog svjetskog rata i da ga u tom svjetlu treba i čitati.

U govoru od 21. listopada 1945. godine papa odmah na početku naglašava da želi izložiti temu o kojoj govori: zadaća žene u društvenom i političkom životu.³ Ali prije samog govora o zadaćama žene u tom vremenu papa želi

2 F.X. Seppelt/G. Schwaiger, *Geschichte der Päpste. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1964, 513.

3 »Ci è grato di accoglierVi, di benedirVi e di darVi i Nostri paterni consigli, si aggiunge in quest'ora il bisogno d'interrenervi, secondo le vostre instanti richieste, sopra un argomento di grande rilievo e di primaria importanza ai giorni nostri: vogliamo dire, i doveri della donna nella vita sociale e politica« – Pius XII, *Allocutio ad mulieres a Societatibus Christianis Italiae delegats*, AAS 1945, 284.

govoriti o dostojanstvu žene. Taj problem nije tek neki juridistički, ekonomski ili politički.

Pijo XII. ga vidi kao teološki problem, kao problem kako čuvati i ojačati ono dostojanstvo žene, koje joj je sama Providnost udijelila?⁴ Sam problem dostojanstva žene može se promatrati kroz razne vidove biološkog, demografskog, pedagoškog govora. Papa ostaje kod temeljitog govora o ženi i njezinu dostojanstvu, kod govora o određenju žene od samog Boga.

I da ne bi došlo do nekih nesporazuma, papa naglašava kako o toj temi nikako ne mogu govoriti oni politički sistemi, koji iz društvenog života isključuju Boga. Očito je da Pijo XII. misli na boljševizam i komunizam koji se pojavljuje na obzorju Europe kao novo društvo. Govor o ženi mora biti kršćanski, katolički i ljudski pošten. Svaki drugi mogući govor se isključuje.

Papa se pita: »U čemu se, dakle, sastoji dostojanstvo žene koje je ona od Boga primila?«⁵ Odgovarajući na to pitanje papa izlaže osnovnu istinu o čovjeku uopće: muškarac i žena su djeca Božja pozvana na suživot u Bogu. To je za papu onaj opći izričaj istine za sva vremena. Ipak, potrebno je, naglašava papa, razlikovati narav muškarca i narav žene. Oni se međusobno moraju poštivati respektirajući pri tom različitost svakog od njih. Njihov odnos u bračnoj zajednici po riječima Pija XII. temelj je ljudske društvene zajednice.

Odnos muškarca i žene papa promatra kroz dva »stanja«: stanje bračne zajednice i stanje celibata.

Brak je ostvarenje volje i plana Božjeg a ima jednu svrhu: ostvariti temelj ljudskog društva. Društvo ovisi o braku iz kojeg se rađaju novi građani, ali i nova djeca Božja. A tamo, gdje vlada nemoral, tamo gdje su egoizam i požuda, tamo gdje nema suradnje s Bogom, tamo propada opće dobro. U takvim okolnostima i društvo i Crkva osjete negativne posljedice.⁶

Život u celibatu za Pija XII. jest znak ljudske slobode. Ali papa odmah nadodaje i jedno pitanje: »Da li je opće dobro i dobro Crkve izloženo opasnosti?« Što se tiče celibata papa smatra da je sasvim suprotno. Oni koji slobodno odabiru beženstvo stavljaju se u službu čovječanstva zaboravljajući svoje interese. A to je dobro, to je prava vrijednost celibata.

Poziv koji u sebi osjeti jedna kršćanska djevojka kao poziv na celibat za Pija XII. ja najdublji dar Božji. Ali žena ima svoje specifično mjesto i u braku, a i u celibatu.

Budući da je poziv celibat ipak nešto izvanredno, papa govori o onoj službi žene koja je u njezinu životu redovita. Prvo mjesto u životu jedne žene ima njezino majčinstvo. Svaka je žena određena da bude majka, bilo u fizičkom, bilo u duhovnom smislu riječi.⁷ Njezino je tijelo zato tako i oblikovao, a i njezina duša oslikava to temeljno određenje. Žena i ne može drugačije shvatiti stvarnost nego pod vidom majčinstva i obiteljskog života.

Za papu tu leži i glavni problem za svijet u kojemu žena živi i s kojim ona mora računati. Pijo XII. strahuje pred onim društvenim sistemima koji ženi obećavaju čudesne stvari: jednakost s muškarcem, zaštitu porodilja, zajedničke kuhinje koje bi ženu oslobodile od domaćeg ognjišta, javni dječji vrtići koji bi

4 Cit. djelo, 285.

5 Cit. djelo, 285.

6 Cit. djelo, 286.

7 »Ora ufficio della donna, la sua maniera, la sua inclinazione innata, è la maternità. Ogni donna è destinata ad essere madre: madre nel senso fisico della parola, ovvero in un significato più spirituale ed elevato, ma non meno reale« - Cit. djelo, 287.

majku odvojili od brige za odgoj vlastite djece.⁸ Strah pred takvim činjenicama za Pija XII. nije u samim tim obećanjima nego u tome što to propagira bezbožni, ateistički sistem koji je zarazio cijelu Europu. Da li je dobro žene na taj način uistinu uvećano – pita se papa. Žena ne može ni od kapitalizma očekivati neko posebno dobro.

Papa nastavlja dalje govoriti o posljedicama mogućeg izbjivanja žene iz obiteljskog života. Temeljni dokaz za to papa vidi u deformaciji mladih koji rastu bez majke i njezine ljubavi. Očit je strah kod Pija XII. kada napominje: djevojka koja zarađuje za svoj rad i zarađenim novcem raspolaže želi biti slobodna, želi imati svoje slobodno vrijeme za ples, za modu, za luksuz. Isto tako i udana žena koja raspolaže novcem koji je sama zaradila u opasnosti je, veli papa, da postane mondana, nesposobna za obiteljske obaveze. Pijo XII. vidi ženu samo u obiteljskom krugu.

Stoga papa poziva svaku ženu da se protivi svim tim novim strujanjima koja ugrožavaju obiteljski život.⁹ No, papa govori i o onim životnim okolnostima u kojima žena mora i treba ući u javni društveni život.¹⁰ Ipak, prvotni rad žene jest briga za obitelj. I kao zaključak papa preporuča dvije stvari. Prvo, svaku bi djevojku trebalo temeljito pripremiti za brak i život u obitelji. A drugo jest papino upozorenje da obitelj mora voditi brigu i o društvenom sistemu u kojemu ona živi. Svaka obitelj ima moć glasanjem odabrati pravedno društvo koje respektira obitelj i njezine vrijednosti.

»Izborni listić koji je u rukama katoličke žene važno je sredstvo za ispunjenje stroge obaveze u savjesti, posebno u ovo vrijeme« veli papa.¹¹ Nijednoj ženi ne može biti ideal ono društvo u kojem je temeljna vrijednost klasna borba ili rat. Zato će svaka savjesna žena, nastavlja papa, uvijek odbacivati onaj politički sistem koji sebi želi podložiti opće dobro i dobro obitelji.

Obitelj je u papinim govorima često predmet razmatranja. Bračna zajednica jest slika ljubavi koju Krist ima za svoju Crkvu.¹² Zato njegova briga i skrb za zdravu, svetu i kršćansku obitelj. Žena je tu temeljna vrijednost o kojoj ovisi da li će obitelj uspjeti ili možda promašiti cilj.

U obiteljskom životu vidi Pijo XII. i mirotvoračku službu žene i majke. Žena je onaj topli kutak u kojemu se svaki čovjek ostvaruje. Pogotovo je važno da žena bude tvorac mira u ljudskoj zajednici. U tom slučaju ona djeluje, kako naglašava papa, dvostruko: psihološko i moralno, ali i društveno i politički. Žena ima karizmu da može lakše pričati drugoj osobi i prenijeti joj bogatstvo kršćanske poruke, poruke koja je mir.¹³

U današnje vrijeme, nastavlja papa, iako to nije prije bilo uobičajeno, žena sudjeluje u javnom i društvenom životu, u žurnalizmu, na području socijalnog rada i drugdje. I tu je žena u posebnoj mogućnosti da bude mirotvorac, navje-

8 Cit. djelo, 288.

9 »Ogni donna dunque, senza eccezione, ha, intendete bene, il dovere, lo stretto dovere di coscienza, di non rimanere assente, di entrare in azione (nelle forme e nei modi confacenti alla condizione di ciascuna), per contenere le correnti che minacciano il focolare, per combattere le dottrine che ne scalzano le fondamenta, per preparare, organizzare e compiere la sua restaurazione« – Cit. djelo, 291.

10 Cit. djelo, 292.

11 Cit. djelo, 294.

12 Pius XII, *Allocutio iis qui interfuerunt conventui »Journèes familiales internationales«,* 16. IX. 1957, AAS 1957, 901.

13 Pius XII, *Allocutio ad Delegatas Conventui Unionis universali Sodalitatum mulierum catholicarum,* 24. IV. 1952, AAS 1952, 422.

stiteljica mira.¹⁴ Papa se poziva na događaj u Kani Galilejskoj, gdje je mudrošću Marije, žene, obitelj domaćina spašena od neugodnosti. Žena je u stanju, naglašava papa, usrdnije moliti i zato je Bog tako često i uslišava.

2. ENCIKLIKA »PACEM IN TERRIS« I GOVOR O ŽENI

Nakon Pija XII. koji je bio aristokrata i učeni Rimljanin, na Petrovu stolicu dolazi Angelo Giuseppe Roncalli kao Ivan XXIII. Sve je bilo novo kod tog pape. Zapravo na samom početku on je bio nepoznanica za mnoge, jer nije bio istaknuta kurijalna ličnost. Nakon strogog i ozbiljnog Pija XII. na sceni se pojavljuje dobri pastir Ivan XXIII. Način i stil njegova upravljanja Crkvom mogli bi se označiti kao služba u ljubavi prema čovjeku. Nije bio čovjek dogme, nego prije čovjek pastoralnog iskustva i pastoralne brige.¹⁵

Za vrijeme svoga pontifikata Ivan XXIII. napisao je osam enciklika, od kojih su najpoznatije »Mater et Magistra« koja obrađuje socijalna pitanja suvremenog svijeta i druga »Pacem in terris« s tematikom svjetskog mira.

Razmotrit ćemo encikliku »Pacem in terris«, s posebnim osvrtkom na pitanje o ženi kako je taj dokumenat vidi. Govoreći o miru za kojim svi ljudi teže i kojega svaki čovjek može otkriti u redu koji u svemiru vlada, enciklika postavlja neka načelna gledanja na stvarnost i posebno na čovjeka. Stvarnost je slika veličine i dobrote Božje koju čovjek otkriva svojom znanošću i tehnikom. »No, znanstveni napredak i tehnički iznasci pokazuju ponajprije neograničenu veličinu Boga, koji je stvorio i svemir i istoga čovjeka.«¹⁶ Malo dalje, u istom tom broju, enciklika iznosi teološko vrednovanje čovjeka koji je kruna svega stvorenog.

»Bog je tako stvorio čovjeka 'na svoju sliku i priliku', obdario ga razumom i slobodom i postavio gospodarom svemira, kako isti sveti pjesnik priznaje ovom izjavom: Učinio si ga malo manjim od anđela, slavom si ga i čašću okrunio i postavio si ga gospodarom nad djelima ruku svojih. Sve si metnuo pod noge njegove«.

Dokument upozorava na specifično mjesto čovjeka u stvoriteljskom planu, ali i u samoj stvarnosti. Biblijska kategorija »na svoju sliku i priliku« ne razjašnjava se ovdje pobliže. Oznake ljudske osobe ovdje su izražene kao razum, sloboda i gospodarenje prirodom. Enciklika ne ulazi u detaljniju analizu čovjeka koji je »slika Božja«.

Enciklika ima pred sobom probleme nesporazuma, nemira i ratova koji vladaju među ljudima. Naglašavajući da je za čovjeka kao razumno biće dovoljno promatrati stvoreni svijet dokument zaključuje da čovjek može lako uvidjeti kako je za uzajamne odnose među ljudima potreban isto tako red: »Ovi, naimе, zakoni sasvim jasno uče ljude ponajprije kako da uredе svoje uzajamne odnose u ljudskoj zajednici; zatim, kako da se usklade odnosi između građana i javnih vlasti; kako da se, nadalje, međusobno vladaju, s jedne strane, pojedinci i države, a s druge, sveljdska zajednica.«¹⁷

14 Cit. djelo, 423.

15 F.X. Seppelt/G. Schwaiger, Cit. djelo, 524.

16 Ivan XXIII, *Pacem in terris*. Encikličko pismo. Prilog Bogoslovske smotre 2, 1964, br. 3.

17 Cit. djelo, br. 7.

Nesporazumi i nemiri među ljudima svakodnevna su pojava u stvarnosti. Međutim, namjera je enciklike »Pacem in terris« pronaći prava mjerila za ponovno uspostavljanje razumijevanja i mira među ljudima. I mjerilo za taj zahvat dokumenat nalazi u jednoj vrednoti koju svaki čovjek posjeduje i koja mu omogućuje da bude vrednovan kao ljudsko biće. Ta vrednota jest osoba svakog čovjeka: »Svakoj naime zajednici ljudi, koju bismo htjeli dobro uređenu i ugodnu, treba kao osnovu postaviti ono načelo da je svaki čovjek osoba, to jest da je narav obdarena razumom i voljnom slobodom pa da ima od sebe prava i dužnosti što izravno i skupa proviru iz same njegove naravi. Stoga, kako su općenita i nepovređiva, tako se ni na koji način ne daju otuđiti«. ¹⁸

Iz citiranog teksta jasno je da je osoba prva i osnovna kategorija u prosudivanju, kako društvene zajednice i njezina odnosa prema čovjeku tako i čovjeka prema drugome čovjeku. Sjetimo li se teksta iz početka enciklike koji govori o čovjeku kao »slici Božjoj« i upravo citiranog teksta o čovjeku kao osobi onda je jasan zaključak: Budući da je čovjek slika Božja, on je prije svega osoba. Karakteristike osobe i ovdje se spominju u klasičnom smislu: razum, volja i sloboda. Ne ulazi se u dublje teološko tumačenje tih sinonima. U vezi s tim karakteristikama uvijek je moguć nesporazum, kao napr: Što je s onim ljudskim bićima koja su psihofizički nerazvijena i kod kojih ni razum ni volja ni sloboda ne postaje kao oznake čovjeka osobe? ¹⁹ Odgovor na ovakva pitanja veoma je kompliciran.

Budući da je čovjek osoba i u nekoj vezi s Bogom ta mu povezanost daje pravo na određene životne vrednote kao što su pravo na opstanak i dostojan život (br. 11), pravo na ćudoredne i kulturne vrednote, pravo na štovanje Boga prema zahtjevima ispravne savjesti (br. 14). Govoreći o pravu na slobodan izbor životnog zvanja enciklika »Pacem in terris« prvi put jasno spominje i ženu i njena prava da isto kao i muž može odabrati svoje životno zanimanje: »Povrh toga imaju ljudi puno pravo izabrati način života koji žele: prema tomu, ili osnovati obitelj, pri čemu i muž i žena uživaju jednaka prava i dužnosti, ili prihvatiti svećeništvo ili redovnički stalež«. ²⁰

Govoreći o mužu i ženi enciklika ih stavlja u neposrednu vezu s obitelji koja je prva i naravna klica ljudskog društva. U tu svrhu mora i gospodarska pravda pomoći da se taj naravni i prvi biljeg društva – obitelj – uzdigne. To je posebno naglašeno u govoru dokumenta o zadaćama i službi žene i supruge: »Što se pak žena tiče, omogućiti im rad u takvim okolnostima koje se slažu s potrebama i dužnostima supruge i majke«. ²¹

Dostojanstvo osobe koje je temelj svih međuljudskih i međudržavnih odnosa izvor je i prava na rad, obitelj, pravo na privatni posjed koji omogućuje život obitelji i sva politička prava. Temelj međuljudskih odnosa, moralni zakon, nalazi se u samom Bogu: »Bog naime budući da je prva od svih istina i vrhovno dobro, jest duboki izvor iz kojega družina ljudska – pravilno sazdana, plodovita i pristala ljudskom dostojanstvu – može uistinu crpsti život«. ²²

U vezi s razmišljanjem o ženi u enciklici »Pacem in terris« potrebno je upozoriti na jednu možda i sitnu novinu, ali ipak nešto što je znak da se u

18 Cit. djelo, br. 9.

19 Usporedi moj članak – *Homo patiens*. Bolest kao dimenzija čovjekove egzistencije, u: BS 4 1983, 166–185.

20 Ivan XXIII, *Pacem in terris*, br. 15.

21 Cit. djelo, br. 19.

22 Cit. djelo, br. 38.

Crkvi mijenja mentalitet. Naime, papa govori o činjenici da žena radi i aktivno sudjeluje u životu društva. To je nešto što je samo po sebi razumljivo: »Nema ga, zacijelo, koji ne uviđa da žena sudjeluje u javnom životu« (br. 41). Sjetimo se zabrinutosti Pija XII. pri samoj pomisli da žena sudjeluje u javnom životu i da snosi sve posljedice tog sudjelovanja. Jasno je da je vrijeme u kojemu je živio Ivan XXIII. drugačije od onoga u kojemu je živio Pijo XII.

I enciklika nastavlja dalje u tom istom broju²³: »To se možda zbiva brže u naroda koji ispovijedaju kršćansku vjeru, a sporije doduše, ali na široko, u naroda-baštinika inih predaja i drugih civilizacija. Žene, naime, svakim danom svjesnije svoga ljudskog dostojanstva, daleko su od toga da bi trpjele da ih smatraju neživom stvari ili pukim sredstvom, štoviše, zahtijevaju prava i dužnosti dostojna ljudske osobe kako unutar obiteljskog doma, tako i u javnosti«. Očito da enciklika oslikava okolnosti u kojima je nastajala. Danas to možda ne bi i bilo nešto posebno, jer u svijetu postoje mnogi pokreti za prava i dostojanstvo žene. Međutim, vrijeme nastanka enciklike »Pacem in terris« govori o samim ženama koje traže svoja prava i poštovanje vlastitog dostojanstva.

Da bismo zaokružili analiziranje mjesta i uloge žene prema enciklici »Pacem in terris« nepomenimo ješ jedno što se u njoj spominje. Svi su ljudi jednaki u dostojanstvu i u ravnopravnosti. Ne smije biti razlike niti neke diskriminacije, jer razlika ljudi ne može se dokazati iz podrijetla čovjeka: »Stoga se, barem ne u teoriji i nauci, nikako iz podrijetla ne da dokazati razlika među ljudima, a to je silno značajno i važno da se ljudsko društvo oblikuje po načelima što ih spomenusmo«. (br. 44). Naprotiv, tamo gdje su pogažena ljudska prava i dostojanstvo osobe ne možemo govoriti o pravdi i socijalnom miru.

Analizu mjesta i uloge koju žena ima u ljudskom društvu a prema enciklici »Pacem in terris« zaključit ćemo riječima Ivana XXIII: »S ponajtežim se, dakle, zadacima velikodušnih muževa povezuje, smatramo, zadatak da pod učiteljstvom i vodstvom istine, pravde, ljubavi i slobode uspostave novi vidovi odnosa u ljudskoj zajednici, to jest: između pojedinaca i pojedinaca, između građana i njihovih država, između država i država i, na kraju, između pojedinaca, obitelji, posrednih tijela i pojedinih država s jedne strane, a svečovječke zajednice s druge. Ovaj će zadatak svatko, zacijelo, smatrati najizvršnjim, jer se po njemu može učvrstiti pravi mir prema redu što ga je postavio Bog.«²³

Iako u ovom dokumentu ne nalazimo puno podataka o ženi i njezinoj specifičnoj ulozi i položaju u društvu i u Crkvi, ipak temeljno gledanje dokumenta na ženu iznosi na vidjelo njezinu ljudsku osobnost i njezino ljudsko dostojanstvo koje je u istoj ravni s onim koje ima muškarac.

3. DOKUMENTI DRUGOG VATIKANSKOG SABORA O ŽENI

Pontifikat Ivana XXIII. označen je posebno velikim događajem za Crkvu Kristovu. Na svečanoj liturgiji u bazilici sv. Pavla na završetku molitvene osmine za jedinstvo kršćana Ivan XXIII. iznenada najavljuje veliki događaj: Sazvat će se ekumenski sabor. Taj dan – 25. siječnja 1959. godine – ostat će u povijesti Crkve kao vrlo važan datum. I uistinu 11. listopada 1962. započeo je

²³ Cit. djelo, br. 163.

radom Drugi vatikanski sabor. Međutim, već sljedeće godine, 3. lipnja 1963. umire papa Ivan XXIII. Upravljao je Crkvom četiri godine, sedam mjeseci i sedam dana.

Prvo pitanje koje se postavljalo poslije njegove smrti bilo je: Da li će novi papa nastaviti rad sabora ili ne? Koncem lipnja 1963. godine izabran je novi papa, milanski nadbiskup i kardinal Giovanni Battista Montini. Već sljedećeg dana, 22. lipnja, prigodom krunjenja papa Pavao VI. – ime novoga pape – izjavljuje u radioporuci: »Vrlo važan dio našega Pontifikata bit će ispunjen nastavkom Drugog vatikanskog ekumenskog sabora, prema kojemu su oči svih ljudi dobre volje okrenute. To će biti naše najvažnije djelo. U njega ćemo uložiti sve snage, koje nam je Gospodin dao«. ²⁴ Bio je to uistinu ugodan navještaj novoga pontifeksa.

Cijela je, naime, crkvena stvarnost osjećala kako često postoji jaz između života Crkve i života vjernika. Trebalo je uspostaviti novi most suživota u kojemu Crkva neće biti relikv prošlosti, a ni društvo neki stalno prisutni neprijatelj i opasnost, koja prijeti da uništi duhovno dobro Crkve i čovjeka. Taj most je trebao biti Drugi vatikanski sabor. »On je trebao biti onaj veliki napor Crkve za uspostavljanje kontakta sa svijetom i dijaloga s njim, pokušaj približavanja Crkve svijetu, koji se od nje udaljio«. ²⁵

Same su okolnosti dovele do potrebe u Crkvi za novim načinom života. Žena u tom razdoblju doživljava jedan oblik »dekolonizacije«, jer slično žrtvama najrazličitijih rasizama, i ona je bila kroz stoljeća u mnogim sredinama diskriminirana. Žena u javnom životu bila je znak vremena s kojim se i Crkva suočila.

Poziv ženama angažiranim u životu Crkve da sudjeluju u radu sabora kao slušateljice mnogima se činio novim duhom u Crkvi. Međutim, sam poziv na sabor nije dovoljna argumentacija za novo vrednovanje žene u Crkvi. Potrebno je proučiti što sabor o ženi govori. Povijest žene označena je mukotrpnim životom na svim meridijanima: »Kao biće izvučeno i satkano iz čovjekova tkiva, žena je bila tretirana ne samo kao rob koji je lišen temeljnih i nepovredivih ljudskih prava i dostojanstva, nego s njom se postupalo kao s predmetom koji je prelazio u određenom smilu riječi iz jednog posjeda u drugi«. ²⁶ Ali, isto tako treba naglasiti da »svako društvo živi ili umire, pada ili se razvija, padom žene, kako nam povijest svjedoči«. ²⁷

Od svih dokumenata Drugog vatikanskog sabora na prvom mjestu je potrebno proučiti što o ženi govori pastoralna konstitucija »*Gaudium et spes*«. Smatramo da je ovdje sasvim konkretno obrađena teologija muškarca i žene.

Temeljno gledanje ovog dokumenta ukazuje na osnovna prava svakog čovjeka: da se rađa, raste, uosobljuje i sazrijeva u ozračju obitelji. Ali prije nego dođemo do tumačenja o obitelji, promotrimo što ovaj dokument kaže o muškarcu i ženi.

24 »Der papst betonte: Der bedeutende Teil Unseres Pontifikates wird ausgefüllt sein mit der Fortsetzung des Zweiten Vatikanischen Oekumenischen Konzils, auf das die Augen aller Menschen guten Willens gerichtet sind. Das wird Unser wichtigstes Werk sein. Dafür wollen Wir alle Kräfte einsetzen, die der Herr Uns gegeben hat« – F. X. Seppelt/G. Schwaiger, Cit. djelo, 539–540.

25 Petar. M. Anđelović, *Žena u Crkvi poslije Drugog vatikanskog sabora*, u: *Nova et Vetera*, 1–2 1988, 137.

26 Deodata Ljubičić, *Žena u Crkvi i društvu*, u: *CuS* 1 1981, 55.

27 Deodata Ljubičić, Cit. djelo, 59.

»Sam Bog, koji je rekao: nije dobro da čovjek bude sam (Post 2,18) i koji je čovjeka od početka stvorio kao muško i žensko (Mt 19,4), htio mu je udijeliti neko posebno sudioništvo u svome stvarateljskom djelu: on je blagoslovio muža i ženu i rekao im: Rastite i množite se (Post 1,28).«

To su riječi iz »Gaudium et spes« (br. 50). Sam dokumenat ukazuje na svrhu Božjeg stvaranja čovjeka kao muško i žensko: »Brak i bračna ljubav su po svojoj naravi usmjereni prema rađanju i odgoju potomstva«.

Na prvom mjestu je rađanje djece kao prva svrha braka i bračne ljubavi. U tom smislu GS govori o suradnji supruga u ljubavi Boga Stvoritelja.

Međutim, GS ništa ne govori o samim supružnicima, o muškarcu i ženi koji žive brak i bračnu zajednicu. Nisu li oni samo puko sredstvo umnažanja vrste? Kako njih dvoje trebaju shvatiti svoj brak? Kao nešto što ih obogaćuje, ili kao nešto što ih samo obavezuje? Istina, nešto dalje GS pripominje slijedeće: »No brak nije ustanovljen samo za rađanje djece. Sama naime narav nerazrješivog saveza među supruzima kao i dobro djece zahtijevaju da i međusobna ljubav bračnih drugova zauzme mjesto koje joj pripada, da napreduje i dozrijeva« (br. 50). Nisu li ove dvije tvrdnje koje se nalaze u GS ipak zamijenile mjesta u redosljedu?

Bog je, naime, stvorio čovjeka kao bipolarno biće: kao muško i žensko stvori ih. Čovjek se stvara iz dva elementa od kojih nijedan ne predstavlja za sebe cijelog čovjeka. Svakome od njih nedostaje ono što drugi posjeduje, samo zajedno čine cjelovitog čovjeka.²⁸ Ova razdioba čovjeka u muško i žensko predstavlja jednu od najvažnijih karakteristika čovjeka i ne može se promatrati samo kao razlika u spolovima. Muškarac i žena pripadaju jedno drugome, oni su usmjereni jedno prema drugome i drugačije ne mogu opstojati. Zato se može s pravom zaključiti da je čovjek biće koje se ostvaruje u međusobnom susretu muškarca i žene.²⁹

Prvotna određenost ljudskog bića jest da je ona u relaciji. Smijemo tvrditi: u početku bijaše relacija! Čovjek shvaćen kao cjelina u sebi nije sebi i dostatan. Njegovo je egzistencijalno određenje rasti zajedno s drugim, biti s drugim pa prema tome zaključujemo da su njegovi izvori duhovne, a tek potom i tjelesne naravi.³⁰ Dostojanstvo muškarca i žene proizlazi iz njihove zajedničke određenosti da budu zajedno u rastu. Zato je žena muškarcu, a isto tako i muškarac ženi partner. Što označava partner?

»Partneri su, dakle, osobe koje imaju nekog udjela u nekom poslu. Dakako, sudjelovanje u nekom poslu nije izum našeg vremena. Ljudi su uvijek u nečem sudjelovali. Međutim, kad danas govorimo o partnerstvu, onda mislimo na takve međuljudske odnose i na takvo sudjelovanje u kojem je kao osnovni zahtjev uključena ravnopravnost svakog sudionika i priznavanje njegova ljudskog dostojanstva. Upravo je to važno naglasiti. Jer sudjelovanje u kojem je čovjek izrabljiv od čovjeka nije partnerstvo.«³¹ Partnerstvo nije samo sebi

28 »Zugleich aber schuf Gott den Menschen differenziert als männlich und weiblich. Der Mensch besteht in zwei Formen. Keine stellt allein das ganze des Menschen dar. Jedem fehlt genau das, was der andere hat. Und das strebt er an. Durch das unterschiedliche Geschlecht sind beide aufeinander verwiesen, ja aufeinander angewiesen, und nur zusammen sind sie das Ganze« – H. Haag, *Du hast mich verzaubert. Liebe und Sexualität in der Bibel*, Einsiedeln 1985, 15–16.

29 N. Copray, *Kommunikation und Offenbarung*. Philosophische und theologische Auseinandersetzung auf dem Weg zu einer Fundamentaltheorie der menschlichen Kommunikation, Düsseldorf 1983, 85.

30 R. Niebuhr, *The Nature and Destiny of Man*, New York 1953, 16–17.

31 Lj. Matković-Vlašić, *Žena i Crkva*, Zagreb 1973, 92–93.

svrha, ono je u službi međusobnog rasta muškarca i žene u bračnoj zajednici. Konačni cilj partnerstva jest zrelost osoba.

I sama enciklika »Mulieris dignitatem« kao da želi u toj stvari nadopuniti nedostatke koncilskih dokumenata u govoru o ženi i muškarcu. Tako stoji zapisano »da je čovjek, stvoren kao muškarac i žena, slika Božja ne znači samo da je svaki pojedini od njih sličan Bogu kao razumno i slobodno biće. To znači također da su muž i žena kao »dvoje u jednom« u zajedničkoj ljudskoj naravi pozvani da žive zajedništvo ljubavi i tako u svijetu obrazuju zajedništvo ljubavi koje je u bogu i u kojem se tri božanske Osobe ljube u intimi otajstva božanskog života« (br. 7). Tu se, dakle, nalazi negdje pravo mjesto za vrednovanje ljudskih osoba, koje u svom odnosu oslikavaju sam život u Bogu.

Počnimo od osnovnog pojma međuljudskog odnosa u braku. Ljubav je prvi i temeljni vez u braku u kojemu se čovjek očovječuje, ali u kojemu se i novi čovjek utjelovljuje. Ono što se u ljubavi događa jest prediskustvo onog posljednjeg, konačnog ljudskog ispunjenja i konačnog smirenja čovjeka. Zato ljubav uvijek nadilazi djelomično ostvarenu ljubav u susretu čovjeka s čovjekom. Ona teži beskonačnom – samom Bogu. Čovjek koji ljubi uvijek je u traženju božanskog, beskonačnog.³² Potpuna identifikacija u ljubavi jedne osobe s drugom, u kojoj bi ta težnja prestala, nemoguća je.³³

Svaki čovjek traži ono konačno stanje u kojem težnja za ljubavlju prestaje, jer je ljubav ostvarena u najsvršenijem smislu – u Bogu. To konačno stanje jest sam Bog. Zato smijemo tvrditi da je na početku, prije iskustva bilo koje relacije, postojalo zajedništvo života u Bogu. Bog nije vječna osama nego zajedništvo triju osoba.³⁴ Odatle i zaključak: Bog je agape, Bog je ljubav – kako to sv. Ivan shvaća.³⁵ Bog je ljubav znači Bog je zajedništvo, Bog je obitelj kao znak prvog zajedništva. Stoga svako ljudsko biće teži tom zajedništvu koje izvire iz samog Boga.³⁶ Obitelj kao mjesto susreta u ljubavi muškarca, žene i u kojoj se uosobljuje dijete slika je trojstvenog Boga.

32 »In der Liebe geschieht ein Vorgriff auf das Ganze des Seins, auf die endgültige Vollendung. So hat sie den Charakter der Uebersteigung. Das letzte Ziel der Liebe ist wesentlich mehr als alles, was jetzt von dieser Liebe verwirklicht werden kann. Die Hingabe an ein endlich Seiendes ist bereits ein Uebersteigen des Begrenzten, zielt auf ein Unbedingtes. Die Liebesbewegung der Hingabe ist nur möglich und verständlich, wenn sie schon immer auf das eine, absolute und unbedingte Sein als auf die unbedingte Bedingung ihres eigenen Vollzugs und Bestandes seinmässig verweist. In seiner Liebe sucht der Mensch ein Unbedingtes jenseits alles Bedingten, den Unendlichen jenseits alles Endlichen« – L. Boros, *Der anwesende Gott. Wege zu einer existentiellen Begegnung*, Freiburg im Breisgau 1964, 21.

33 R. Latourelle, *Man and His Problems* – in the Light of Jesus Christ, New York 1983, 228.

34 »By the name of God, Christian faith expresses the Father, the Son and the Holy Spirit in eternal correlation, interpenetration and love, to the extent that they form one God. Their unity signifies the communion of the divine Persons. Therefore, in the beginning there is not the solitude of One, but the communion of three divine Persons« – L. Boff, *Trinity and Society*, Burns and Oates 1988.

35 Th. Franke/M. Knapp (Hrsg.), *Creatio ex amore*. Beiträge zu einer Theologie der Liebe, Würzburg 1989, 11.

36 »La famiglia è sempre presa come punot di riferimento per indicare la natura di Dio e quindi per indicare anche la tensione dell'uomo. Una conferma ulteriore e, a mio avviso più chiara, si ha nella affermazione di san Giovanni secondo cui Di è amore: la traduzione italiana non dà la gravidanza del termine agape usato da san Giovanni, che appunot fa raiferimento alla famiglia. L'agape cristiana dice realzione alla famiglia riunita attorno ad una tavola: Die è agape cioè famiglia, e l'uomo, creato ad immagine di Dio, deve diventare sempre più completamente agape, cioè famiglia come segno primo e privilegiato della comunione« – G. Bucaro, *L'uomo essere aperto*, in: *Seminarium* 2 1988, 271–272.

Iz tog slijedi zakon ljudskog života: osoba se ne može ostvariti kao osoba bez ono »drugog«, bez druge osobe. Taj se zakon očituje kao zakon potpunog darivanja u ljubavi. Samodarivanje otvara put za samostvarenje. Ono je osnovna norma ljudskog egzistiranja.³⁷ Vrlo je važno uočiti u tom govoru o odnosu muškarca i žene slijedeće: nikada se ne smije dogoditi da se u relaciji dviju osoba jedna reducira na drugu. Naime, često se čuje govor o potrebi ravnopravnosti žena s muškarcima. Ta se ravnopravnost najčešće očituje u mogućnosti da žena radi poslove koje radi i muškarac. Na taj način žena ulazi u područje muške karakterne djelatnosti, koju ona zapravo i ne može obavljati. Žena je u tom slučaju raducirana na mušku ulogu u konkretnoj stvarnosti.

Nasuprot takvom stavu i gledanju ravnopravnost žene s muškarcem očituje se u mogućnosti da žena bude žena, da ona bude netko. »Pod time netko ne mislimo da svaka žena mora biti neka uvažena ličnost u javnom životu. Biti netko znači ostvariti svoju osobnost, a to uključuje slobodno prihvaćanje ne samo majčinstva nego i svake druge uloge koja doprinosi ženinu osobnom procvatu kao i procvatu zajednice u kojoj živi.«³⁸

Žena ne smije živjeti u takvim okolnostima u kojima se ona mora maskulinizirati. Ona mora imati mogućnosti da pronađe svoje žensko biće. »Rješenje za ženu nije u tome da bude više-manje uspjela kopija muškarca, nego da u punoj originalnosti razvije svoje vlastito biće.«³⁹ U konačnici muškarac i žena u bračnoj zajednici kao i u društvenom životu moraju biti u suodnosu partnera, gdje svatko od njih dvoje ima svoje vlastito mjesto i svoju »mušku« odnosno »žensku« ulogu. Tek onda počinje ravnopravnost obiju osoba.

Vratimo se konstituciji »Gaudium et spes«. Govoreći o ženi i njezinu dostojanstvu smijemo se pozvati na upozorenje Sabora koji veli: »Prelazeći na praktične i važnije konsekvencije, Koncil želi naglasiti poštivanje čovjeka; svatko mora smatrati svoga bližnjega, ne izuzevši nikoga, kao 'drugoga samoga sebe' u prvom redu vodeći brigu o njegovu životu i o sredstvima koja su mu potrebna za dostojan život« – GS 27. Osnovni odnos prema čovjeku kao osobi jest poštovanje te iste osobe, i muške i ženske, prema evanđeoskom načelu: »Meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće« – (Mt 25,40).

Jednakost osoba muškarca i žene ponovit će GS još jednom dok upozorava na jedinstvo bračne zajednice koja je slika jedinstva Krista i Crkve: »Napokon sami supruzi, stvoreni na sliku živoga Boga i stavljeni u istinski red osoba, neka budu jednog srca, jedne misli, i u uzajamnoj svetosti ujedinjeni da, slijedeći Krista, počelo života, postanu po radostima i žrtvama svoga zvanja, po svojoj vjernoj ljubavi, svjedoci onog misterija ljubavi što ga je Gospodin svojom smrću i uskrsnućem objavio svijetu« – GS 52.

Općenito govoreći konstitucija »Gaudium et spes«, kad govori o muškarcu i ženi, ulazi u područje biblijskog svijeta. Međutim, kako smo već vidjeli, iako postoje pokazatelji koji analitičara vode do biblijskog i teološkog temelja o stvaranju čovjeka, ipak dokument kao da se straši donijeti dublje i korjenitije zaključke.

Svoje pravo mjesto muškarac i žena nalaze u ispravnom tumačenju stvaranja, u kojemu se pokazuje jednakost osoba kao i raznolikost njihova karaktera i uloge u životu. Muškarac nije ništa vredniji od žene, koja ima svoje isto tako

37 J. Alfaro, *Dalla questione dell'uomo alla questione di Dio*, Roma 1985, 162-163.

38 Lj. Matković-Vlašić, *Žena i Crkva*, 88.

39 Cit. djelo, 87.

specifično mjesto kao i sam muškarac. Zato govor o ženi ne bi smio nikada započeti od analize uloge koju žena ima u životu nego od njenog teološkog određenja.

O ženi i njezinoj ulozi u životu Crkve govore i drugi dokumenti Drugog vatikanskog sabora. Taj govor prisutan je u dogmatskoj konstituciji o Crkvi »Lumen Gentium« i u »Apostolicam astuositatem« – dokumentu o apostolatu laika u Crkvi. Lumen gentium u četvrtoj glavi govori o laicima. I konstatira: »Iako je sve ono što je bilo rečeno o Božjem Narodu jednako upravljeno laicima, redovnicima i svećenstvu, ipak neke stvari posebno spadaju na laike, muškarce i žene, prema njihovu položaju i misiji« – LG 30.

Koja je dužnost kršćanskih laika? LG vidi njihovu ulogu u obavljanju onih svakodnevnih, naravnih službi, koje mogu rasvijetliti Crkvu kao Tijelo Kristovo. »Na laike spada po njihovu pozivu da traže kraljevstvo Božje baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu« – LG 31. Odatle slijedi i njihovo, laičko dostojanstvo, jer su u Crkvi oni udovi Tijela Kristova. LG govori o svećeničkom, proročkom i kraljevskom poslanju laika.

Svećeničko poslanje laika sastoji se u stalnom prinošenju plodova Duha Svetoga. »Jer sva njihova djela, molitve i apostolski pothvati, bračni i obiteljski život, svagdanji rad, odmor duha i tijela, ako se vrše u Duhu, dapače i tegobe života, ako se strpljivo podnose, postaju duhovne žrtve ugodne Bogu po Isusu Kristu« – LG 34.

Proročka služba laika ima posebno značenje, jer se događa izvan hijerarhijskog i institucionaliziranog kruga. Naime, sam način života laika vodi ih da svjedoče u običnosti svoga života puninu Božje objave: »Ovo propovijedanje Evanđelja, to jest navješćivanje Krista i svjedočanstvom života i riječju, dobiva neku specifičnu i osobitu uspješnost po tome što se izvršuje u običnim prilikama svijeta« – LG 35.

I kraljevska služba laika unosi jednu specifičnost u život Crkve. Svojim znanjem i umijećem laici će najbolje pomoći da se u život ljudi ucijepi Kraljevstvo Božje: »Na taj se način polje svijeta bolje pripravlja za sjeme božanske riječi i ujedno se šire otvaraju vrata Crkve da kroz njih vijest mira uđe u svijet« – LG 36.

Posebna zadaća roditelja i bračnih drugova sastoji se u prenošenju vjere: »Bračni drugovi i kršćanski roditelji, moraju, slijedeći svoj vlastiti put, s vjernošću ljubavljaju jedan drugoga kroz cio život podržavati u milosti i svoju djecu, koju su s ljubavlju od Boga primili, poučavati u kršćanskom nauku i u evanđeoskim krepostima« – LG 41.

Tako govori LG o ženi općenito bez neke bližne specifikacije njezine naravi ili njezine uloge. Konstitucija u ženi vidi prvenstveno majku, suprugu i crkvenog laika uključenog u zajednicu Crkve.

Dekret o apostolatu laika – Apostolicam astuositatem – upozorava na važnost njihova rada i truda u životu Crkve. Jer, »Crkva bi bez rada laika jedva mogla biti prisutna i djelovati« – AA 1.

Temelj za laičko poslanje Dekret vidi u najintimnijem sjedinjenju svakog člana Crkve s Kristom: »Laici stječu dužnost i pravo na apostolat iz samog svoj sjedinjenja s Kristom glavom« – AA 3. Zato je apostolat laika časna dužnost i zadaća svim ljudima do nakraj svijeta naviještati spas u Isusu Kristu. Takav život i takve zadaće u životu laika zahtijevaju neprestanu snagu vjere, nade i ljubavi. Bez toga nije moguće živjeti život angažiranog laika. Jer cilj njihova rada jest evangelizacija i kroz nju posvećivanje svega stvorenog u svijetu.⁴⁰

40 T. Ivančić, *Uloga laika u Crkvi prema II. vatikanskom saboru*, u: *ChS* 1 1978, 7–18.

Što je u konačnici temeljna zadaća angažiranih laika? »Laici pak treba da preuzmu obnovu vremenitog reda kao svoju zadaću i da u njemu, vođeni svjetlom evanđelja i duhom Crkve, pokretani kršćanskom ljubavlju djeluju neposredno i konkretno; da kao građani s građanima surađuju prema specifičnoj stručnosti i na vlastitu odgovornost; da posvuda i u svemu traže pravdu Božjeg kraljevstva« – AA 7.

U tom sveopćem poslanju laika AA govori i o mjestu žene u životu Crkve: »Budući da u naše dane žene sve više i više aktivno sudjeluju u cjelokupnom društvenom životu, veoma je važno da se proširi njihovo sudjelovanje i na raznovrsnim područjima apostolata Crkve« – AA 9. U toj službi kao uzor mogu im biti – tako govori dokument – oni muševci i žene koji su apostolu Pavlu pomagali u naviještenju evanđelja.

Konkretnije o službi žene u Crkvi AA ne govori. Žena je viđena uvijek u nekoj relaciji i službi, nikada se o njoj ne govori kao o biću osobne vrijednosti. Tako napr. AA je vidi u bračnoj zajednici gdje ona zajedno s mužem svjedoči riječju i primjerom i djecu odgaja za kršćanski život. Obitelj je temelj društva ali i Crkve: »Ovu misiju, da bude prva i životna stanica društva, obitelj je primila od Boga« – AA 11.

U dekretu AA žena je viđena u svjetlu ekonomije spasa. Nju se ne spominje posebno, nego je gledana u eklezijalnoj ulozi koju ima u Crkvi. Nedostaje dublja teološka razrada specifične uloge žene i njezina dostojanstva.

4. VRIJEME POSLIJE DRUGOG VATIKANSKOG KONCILIA

Nakon Sabora je bilo pokušaja da se ukaže na važnost uloge i službe koju žena obavlja u društvu i u Crkvi. Tako je biskupska sinoda iz 1971. godine progovorila o temi »De iustitia in mundo«. Kao jedan od znakova vremena sinoda napominje da se mogu uočiti određene nepravde u svijetu, koje se očituju kao »dominacija nad drugima, pritisak i zli običaji, gušenje slobode« što sve skupa koči napredak ljudske zajednice.⁴¹

Ovakav način života ne odgovara onim namjerama koje je imao Stvoritelj kad je čovjek i svu prirodu pozivao na život. Zato se Crkva i smatra pozvanom da na nepravde svih vrsta upozorava i poziv upućuje svim odgovornim ljudima da se krivo i nepravdno ispravi. Ali, Sinoda upozorava da prije nego što ukaže na druge nepravde, Crkva mora ukloniti nepravde u svome krilu.⁴² Jer vrlo jasno Sinoda upozorava: »Servanda sunt iura in sinu Ecclesiae«.

Logikom tog govora o pravdi i pravičnosti Sinoda dolazi i do spoznanje o potrebi zaštite žene – kako u društvu tako i u Crkvi. Žena mora biti odgovorna i surađivati kako u društvu tako i u crkvenom životu. Ne spominju se druge kategorije osim onih već ustaljenih. Sinoda ukazuje ovakvim gledanjem da žena još uvijek trpi diskriminaciju.⁴³

Organizacija ujedinjenih naroda proglasila je 1975. godinu za svjetsku godinu žene. Namjera je bila upozoriti na pozitivnu ulogu žene u životu. Uoči samog početka godine žene, Sveta stolica osniva komisiju koja će pratiti sve

41 *Documenta Synody episcoporum*, 30. novembris 1971, AAS 1971, 933.

42 »Contendimus quoque, et mulieres propriam partem responsabilitatis et participationis in vita communitaria societatis et etiam Ecclesiae habeant« – Cit. djelo, 933.

43 Cit. djelo, 934.

manifestacije tijekom godine žene. Tako je osnivanjem te komisije 17. studenog 1973. godine Crkva ušla u pripreme za tu važnu manifestaciju. U godini žene, 18. travnja 1975, u nazočnosti komisije za godinu žene papa Pavao VI. govori o brizi Crkve za ženu: »Moramo shvatiti i pomoći ulogu žene u poslanju evangelizacije i u životu kršćanske zajednice«. ⁴⁴

Godina žene nije išla samo za tim da se ženi omogući da ima sva prava kao i svaki muškarac, nego prije svega da se poslije toliko stoljeća nepravde ona slobodno i potpuno kao žena integrira u ljudsko društvo. Papa Pavao VI. u tom smislu govori: »Kršćanska žena ima nezamjenjivu ulogu u obitelji, kao odgojiteljica, kao i u svim dijelovima ljudskog društva gdje pomaže uspostavljanju mira i stvaranju pravednog i bratskog društva«. ⁴⁵

U jednom govoru početkom 1976. godine Pavao VI. još jednom se obraća članovima komisije za međunarodnu godinu žene. ⁴⁶ Papa pozitivno vrednuje njihov rad i podsjeća ih na riječi koje im je uputio još prije početka njihova rada. Komisija je imala zadaću istraživati i proučavati sva prava žene. Ta su prava prva zadaća zašto je komisija i osnovana. ⁴⁷

Nastavljajući na misao o pravima i dostojanstvu žene papa Pavao VI. vraća se na teološke izvore govora o čovjeku: »Bog je stvorio ljudsku osobu muškarca i ženu u jednom planu ljubavi; on je stvorio ljudsko biće na svoju sliku. Stoga su muškarac i žena jednaki pred Bogom: jednaki kao osobe, jednaki kao djeca Božja, jednaki u dostojanstvu, jednaki također u svojim pravima. Ta bitna jednakost mora biti ostvarena na različitim razinama. Prije svega na razini osobe: žena ima nezastarivo pravo na ugled; njezino dostojanstvo mora biti priznato i zaštićeno; u ovom okviru potrebno je poduzeti veće zahvate, jer u suvremenom društvu postoje nove forme ropstva i ponižavanja žene; hitno je potrebno na ovoj točki u našem javnom životu ostvariti ozračje za moralnije, zdravije i ljudskije dostojanstvo žene«. ⁴⁸

Ovakav govor, kako ga je Pavao VI. ovdje predstavio, očit je znak novog traženja za ispravno vrednovanje žene u Crkvi i u društvu. Papa u istom govoru upozorava kako je u nekim zemljama jednakost muškarca i žene u visokom stupnju ostvarena. Međutim, papa isto tako upozorava da još uvijek postoje ogromne diskriminacije prema ženi. Da bi čovjek postao zrela osoba mora rasti u ozračju ljubavi oca i majke. Ali, naglašava papa, nedostatak majke u odgoju i rastu djeteta očito vodi deformaciji čovjeka. ⁴⁹ Žena mora imati vrlo važno mjesto i u životu Crkve. Taj rad papa Pavao VI. vidi u slijedećim područjima: pouka u vjeri i duhovna formacija, priprema za sakramente, pouka za krštenje onih odraslih koji nisu kršteni, susret i razgovor s nevjernicima, briga za siromašne i od društva odbačene, vođenje katoličke akcije.

U traženju pravog mjesta za ženu u Crkvi i njenog potpunog i samostalnog djelovanja papa upozorava i na jednu opasnost. Jednakost muškarca i žene ne smije voditi ekstremnim pozicijama – kao što je napr. egalitarizam, traženje

44 Paulus VI, *Allocutio membrs Commissionis a studiis de meneribus mulieris in Societate et in Ecclesia* itemque Membris Consilii praepositi anno internationali »de muliere« celebrando, 18. IV. 1975, AAS 1975, 226.

45 Cit. djelo, 267.

46 Paulus VI, *Allocutio membrs Commissionis a studiis de meneribus mulieris in Societate et in Ecclesia*, 31. I. 1976, 197–201. AAS 1976.

47 Paulus VI, *Allocutio*, 18. IV. 1975, 226–267.

48 Paulus VI, *Allocutio*, 31. I. 1976, 198.

49 Cit. djelo, 200.

jednakosti po svaku cijenu i to samo radi neke jednakosti.⁵⁰ Jednakost muškarca i žene u životu Crkve jest raspodjela dužnosti i zadaća prema vlastitim mogućnostima i naravnim darovima pojedinca. To u samoj Crkvi rađa bogatstvo u kojemu nitko ne smije biti zanemaren, ali isto tako nitko ne smije biti previše i jednostrano istican.

Svoj govor članovima komisije za godinu žene papa Pavao VI. završava riječima: »Crkva očekuje mnogo od žena za izvršenje svoje misije evangelizacije.«⁵¹ Na taj je način jasno dano do znanja da žena nije samo pobožni slušatelj, molitelj i ponizni vjernik – kako to mi sebi često zamišljamo – nego je ona graditelj Crkve na svoj način kao što su to i svi drugi članovi zajednice. Uloga koju žena ima u Crkvi mora biti prilagođena njezinim mogućnostima i njezinu afinitetu. Ona je ravnopravni član Crkve, pozvana da aktivno surađuje u evangelizaciji u današnjem svijetu. Crkva želi, barem je to iz dokumenata vidljivo, da žena nađe svoje mjesto u svakdašnjem životu Crkve.

5. ŽENA U CRKVENIM DOKUMENTIMA – ZAKLJUČAK

Na početku je rečeno da je cilj ovoga rada istraživanje crkvenih dokumenata i analiza govora o ženi u njima. Od svih dokumenata odabrali smo one u kojima se nalazi karakterističan govor o ženi. Sada, na koncu istraživanja želimo pogledati rezultate.

Problem dostojanstva žene u današnjem svijetu vrlo je aktualan. Osjeti se potreba za pravim vrednovanjem dostojanstva svakog ljudskog bića, a posebno žene. U tom smislu žena je i danas u podređenom socijalnom i crkvenom položaju. tamo gdje vlada isključivo muški mentalitet, tamo je žena nužno potisnuta na rub civilizacije. Zašto je to tako?

Kao odgovor poslužimo se slijedećim riječima: »Da je žena u Crkvi nevidljiva, da je osuđena na šutnju i da je potlačena uzrok je patrijarhat prožet ideologijom androcentrizma. Patrijarhat isključuje ženu iz crkvenih službi na temelju njezina spola. Ta vrsta diskriminacije naziva se seksizam – i ona traje, jer mnogi kršćani i danas zamišljaju Boga kao patrijarha muškarca i vjeruju da je Kristov muški spol igrao neku ulogu u njegovom spasenjskom djelu.«⁵²

Koliko je takvo mišljenje i takav mentalitet prisutan i u današnjem vremenu spomenut ću samo na jednom primjeru. U uputi o glazbi u svetom bogoslužju »Musicam sacram« u poglavlju o sudionicima u liturgijskim obredima spominju se i pjevački zborovi. Preporučuje se da se zbor pjevača smjesti u liturgijski prostor tako da se svi članovi mogu aktivno uključiti u liturgijsko slavlje. Ali, tu je i jedno upozorenje: »Kad su u pjevačkom zboru i ženske, neka se zbor smjesti izvan svetišta.«⁵³ Nigdje se ne objašnjava zašto bi to bilo krivo ili nedolično. U podsvijesti je ipak ostao stari mentalitet koji se teško iskorjenjuje.

Sam pojam patrijarhata uvjetovao je snažno crkvenu povijest koja se proteže sve do naših dana.⁵⁴ Zato u današnjem poimanju žene u Crkvi treba naći

50 »L'égalisation des droits ne doit pas dégénérer en nivellement égalitaire et impersonnel« – Paulus VI, *Allocutio*, 31. I. 1976, 200.

51 Cit. djelo, 201.

52 Petar M. Anđelković, *Žena u Crkvi poslije Drugog vatikanskog sabora*, u: *Nova et vetera*, 1–2 1988, 146.

53 *Crkvena glazba*. Priručnik za bogoslovna učilišta, Zagreb 1988, 108.

54 Petar M. Anđelković, cit. djelo, 146.

novi jezik. Na to upozorava i papa Ivan Pavao II u pismu »Dostojanstvo žene«: »Za čovjeka, stvorena na sliku Božju Bog ne prestaje biti onaj »koji boravi u nepristupačnoj svjetlosti« (1 Tim 6,16): Bitno je »drukčiji«, »sasvim drugi«. Tu konstataciju o granicama analogije – granicama sličnosti Boga s čovjekom u biblijskom govoru – moramo imati pred očima kad na različitim mjestima Svetog pisma (posebno Starog zavjeta) nalazimo usporedbe koje Bogu pridaju »muške« ili »ženske« vlastitosti. U takvim usporedbama nalazimo neposrednu potvrdu da su oboje, muškarac i žena, stvoreni na sliku i priliku Božju. Ako postoji sličnost između Stvoritelja i stvorenja, razumljivo je da se Biblija služi govornim oblicima koji mu pridaju »muške« i »ženske« vlastitosti.« (MD br. 8).

Prema tome Bog može biti i žena. Zato ne smijemo jednostrano misliti da je samo muškarac onaj koji Boga vidljivo uosobljuje i u čije ime može govoriti. »Muški« i »ženski« govor o Bogu samo su dva načina da se izrazi jedinstvo koje je u samom Bogu. Terminologija mora nadići prejednostavni govor o Bogu u spolnim razlikama. Za Bibliju je bitno da se o Bogu govori u terminima relacije u kojoj se božanske osobe nadopunjuju i čine cjelinu Boga. Temelj za takav način govora nalazimo u trinitarnoj teologiji koja u Bogu vidi međusobne relacije Oca, Sina i Duha Svetoga. Bog je stoga živi Bog, on se stalno giba u trojstvenim relacijama. U tom smislu je i relacija muškarca i žene u trojstvenom suodnosu. Na početku je bilo zajedništvo (in principio erat communio) a i na svršetku će biti zajedništvo čovjeka i njegove stvarnosti s Bogom (in fine erit communio).

Naveo bih još jedno mišljenje o korelaciji muškarca i žene i potrebi njihova međusobnog nadopunjavanja. Profesorica filozofije na sveučilištu u Parizu Elisabeth Badinter napisala je nedavno knjigu o suodnosu muškarca i žene pod znakovitim naslovom: *Ja sam Ti*.⁵⁵

U toj knjizi autorica na jednom mjestu piše: »Kuda god bacili pogled, muškarac i žena nisu samo različiti već se tako dobro dopunjavaju da su zajedno gotovo sveučni: gospodari života, tvorci sopstvenog nadživljavanja, sopstvenog zadovoljstva i one potrebne osjećajne topline bez koje bi, također, ljudsko biće nestalo. Razdvojeni Jedno od Drugog, oni u isti mah izgledaju i nepotrebni i životno ugorženi, kao da samo jedinstvo dvoga posjeduje smisao i djelotvornost. Jedno se mora vezati za Drugo i surađivati sa njim da bi čovječstvo bilo potpuno, to jest »ispunjeno, dovršeno, savršeno«. Ništa a priori ne ukazuje na supremaciju Jednog ili na manju potrebu za Drugim.«⁵⁶

Govor o Bogu i o ženi kako je ovdje izložen u crkvenim se dokumentima novijeg vremena ne nalaze. Ostaje uvijek neki oblik nedorečenosti. Spoznaju o Bogu kao zajedništvu relacija koja se očituje i u odnosu muškarac-žena u crkvenim dokumentima ne nalazimo dovoljno prisutnu. Bog je zajednica, Bog je suodnos osoba u Presvetom Trojstvu. to je temeljna istina kršćanske teologije.⁵⁷

55 Izvornik je pisan na francuskom jeziku: E. Badinter, *L'un est l'autre. Des relations entre hommes et femmes*, Odile, Paris 1986; knjiga je prevedena i na njemački jezik: E. Badinter, *Ich bin Du. Die neue Beziehung zwischen Mann und Frau oder Die androgyne revolution*, München 1987; nedavno se pojavio prijevod te knjige i na našem tržištu: E. Badinter, *Jedno je drugo*, Sarajevo 1989.

56 E. Badinter, cit. djelo, 19.

57 »È vero che le citazioni bibliche con riferimenti al femminile di Dio non sono molte rispetto a quelle al maschile, ma è anche vero che l'uomo biblico come quello di cui parla il Papa è visto nella sua unità e complementarità dei sessi, maschio e femmina. Nel concetto di relazione il Papa

Tu istinu iznosi i MD: »Biti osoba na sliku božju znači biti u odnosu, u odnosu s drugom »osobom«. To nas upućuje na predviđanje one samoobajve Trojedinog Boga: životno jedinstvo u zajedništvu Oca, Sina i Duha Svetoga«(MD br. 7).

Budući da je Bog shvaćen u terminima dinamike, živog zajedništva slijedi da je i partnerstvo u ljubavi muškarca i žene sličnost s Bogom. Njihov međuljudski odnos mora biti isto tako živi suodnos. Bračni par je dar, ali i zadaća stalnog rasta.⁵⁸ Iz tog zajedništva rađa se čovjek kao cjelina, ispunjen smislom i obogaćen ljubavlju koja ga čini sretnim.

Završio bih analizu dokumenata i njihova govora o ženi citatom iz »*Mulieris dignitatem*«: »Dostojanstvo žene je usko povezano s ljubavlju koju ona prima upravo u svoje žensko biće i isto tako s ljubavlju koju ona poklanja. Tako se potvrđuje istina o osobi i o ljubavi. Što se tiče istine o osobi moramo se još jednom vratiti Drugom vatikanskom koncilu: Čovjek, koji je na zemlji jedino stvorenje što ga je radi njega samoga Bog htio, ne može potpuno naći sebe osim po iskrenom darivanju samoga sebe (GS 24). To vrijedi za svakog čovjeka kao osobu stvorenu na sliku Božju, za muškarca i za ženu« (MD 30).

mostra il superamento nella Bibbia del concetto del maschile e del femminile. Come nella vita trinitaria il Padre è relazionato al Figlio e allo Spirito Santo, così l'uomo e la donna sono relativi l'uno all'altro» – M. Cimosà, *La Bibbia nella »Mulieris dignitatem« di Giovanni Paolo II*, U: Essere donna. Studi sulla lettera apostolica »Mulieris dignitatem« di Giovanni Paolo II, Torino 1989, 49.